

ՄԻՍԻԱՆԻ ԴԱՄԲԱՐԱՆ, 1972 թ.

Դրամներ

Հայաստանի պատմության թանգարանում 15 դրամներ գրանցված են որպես Միսիանի դամբարանում հայտնաբերված: Հայտնի չէ, սակայն, արդյոք սա այն ամենն է, ինչ եղել է դամբարանում, քանի որ դրամները հավաքվել են բնակիչներից, որոնք մինչև հնագետների ժամանումը հասցրել էին այն մասամբ թալանել: Դրամներից 14-ը արծաթյա են, մեկը՝ ոսկյա: Արծաթե դրամները մեծ մասամբ վառ վիճակում են, շատ հստակաձևերում կամ գրեթե ամբողջապես քայքայված են: Արծաթե դրամները մաքրվել են ոչ բավարար խնամքով և պատված են ռազմաթիվ խազերով: Երկու պարթևական դրամներ թերի են: Ոսկե դրամը գերազանց վրձակում է:

Դրամների խումբը ռադկացած է Սելևկյան Անտիոքոս VII Եվերգետի (մ.թ.ա. 138-129 թթ.) չորս տետրադրախմաններից, Աթենքի մեկ տետրադրախմայից (մ.թ.ա. շուրջ 50 թ.), մ.թ.ա. I դարի առաջին կեսի պարթևական ութ դրախմաններից՝ Արիդատ II-ից մինչև Որոդ II-ը, և Թրակոյի արքա Լիսիմախոսի ոսկե ստատերի արևմտավրացական մեկ ընդօրինակությունից: Մեկ արծաթե դրամ, խիստ քայքայված լինելու պատճառով, մաքրված չէ և մնում է անորոշ: Այս խմբում Անտիոքոս VII-ի դրամներն ամենալաղն են, Որոդ II-ինը՝ ամենակոտսերը՝ թողարկված մ.թ.ա. 40-ական թվականների առաջին կեսից ոչ ուշ:

Դրամների ցուցակը

1. Տետրադրախմա, արծաթ, Աթենք, մոտավորապես մ.թ.ա. 50 թ.:

13.06 գ, 28.1 մմ, 11 ժ, ՀՊԹ 18643/1:

Դիմ. Աթենասի գլուխը՝ սաղավարտով, աջ: Կետավոր շրջանակ:

Դարծ. վերից վար՝ Α/ΘΕ ΑΡ/ΧΙ ΤΙ[Μ]ΟΣ [Α]Η Μ[ΕΤΡΙ]: Բու, ամֆորայի վրա կանգնած, դափնեպսակով շրջապատված: Դաշառում աջից՝ Իսիսը կանգնած ձախ:

Head, B., *Historia Numorum*, Oxford, 1911, p. 386.

2. Տետրադրախմա, արծաթ, Սելևկյան թագավորություն, Անտիոքոս VII Եվերգետ, 138-129 թթ.: Թողարկված է Անտիոքում:

11.70 գ, 28.9 մմ, 12 ժ, ՀՊԹ 18643/3:

Դիմ. Արքայի գլուխը, ապարոշով, աջ:

Դարձ. աջից ΒΑΣΙΛΕΩΣ ANTIOXOY ↓, ձախից [EY]EP ΓETOY↓: Աթենասը կանգնած, ձախ, դափնեպսակով շրջապատված: Արտաքին դաշտում ձախից մենագիրը, որի տակ՝ Α տառը:

Houghton, A., Lorber, C., and Hoover, O., *Celeucid Coins. A Comprehensive Catalogue. Part 2. Seleucus IV through Antiochus XIII*, Lancaster/London, 2008 (այսուհետև՝ *Celeucid Coins, Part 2*), no. 2061 (1).

3. Նույնը: Թողարկված է Կապադոկիայում:

11.38 գ, 27.7 մմ, 1 ժ, ՀՊԹ 18643/2:

Դարձ. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ANTIOXOY ↓ / [EY]EP ΓETOY↓: Դաշտում ձախից՝ T, աջից՝ A: Արտաքին դաշտում ձախից , որի տակ՝ A:

Celeucid Coins, Part 2. no. 2150 (1).

4. Նույնը:

12.36 գ, 25.8 մմ, 1 ժ, ՀՊԹ 18643/4:

Դարձ. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ANTIOXOY ↓ / EYEPΓETO[Y]↓: Դաշտում ձախից՝ T, աջից՝ A: Արտաքին դաշտում ձախից (°), որի տակ՝ A (°):

Celeucid Coins, Part 2, no. 2150 (1).

5. Նույնը (°):

10.59 գ, 25.4 մմ, 12 ժ, ՀՊԹ 18643/5:

Դարձ. Հագիվ նշմարվում է տիպը, մանրամասները պարզ չեն (դաշտում աջից՝ A):

Celeucid Coins, Part 2, no. 2150 (1?).

6. Դրախմա (րեկոր), արծաթ, Պարթևստան, Միհրդատ II, 123-88 թթ.:

0.98 գ, ՀՊԹ 18643/7ա:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին՝ ապարոշով, ձախ:

Դարձ. Ադեդնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, D., *An Introduction to the Coinage of Parthia*, London, 1980 (այսուհետև՝ Sellwood), Type 26 կամ 27.

7. Դրախմա, արծաթ, Պարթևստան, Միհրդատ II, մ.թ.ա. 123-88 թթ.:

2.02 գ, 19.7 մմ, 12 ժ., ՀՊԹ 18643/13:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, խույրով, ձախ:

Դարձ. Վերևում՝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ]—, աջից՝ [ΒΑΣ] ΙΛΕΩ[Ν]↓, ներքևում՝ [Μ]ΕΙ[ΑΛΟΥ]←, ձախից՝ ΑΡΣΑ[ΚΟΥ][ΕΙΤ]ΙΦΑΝ[ΟΥ]↓: Ադեդնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, Type 28.?

8. Դրախմա, արծաթ. Պարթևստան, անհայտ արքա, մ.թ.ա. 90-ականների վերջ – 80-ականների սկիզբ: Թողարկված է Ռազայում:

3.44 գ, 19.7 մմ, 12 ժ., ՀՊԹ 18643/10:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, խույրով, ծախ. խույրը զարդարված է եղջյուրով և եղջերուների շարքից կազմված կատարով,

Դարձ. վերևում՝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ→, աջից՝ ΜΕΓ ΑΛΟΥ↓, ներքևում՝ ΑΡΣΑΚΟΥ←, ծախից՝ ΘΕΟΠΑΤΡΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, Type 33.6.

9. Դրախմա (րեկոր), արծաթ, Պարթևստան, անհայտ արքա, մ.թ.ա. 90-ականների վերջ - 80-ականների սկիզբ:

0.83 գ, ՀՊԹ 18643/7ր:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, խույրով, ծախ:

Դարձ. Գրությունից երևում է միայն. վերևում՝ ΑΣ→, ծախից՝ ΘΕΟΠΑ ↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, Type 33.

10. Դրախմա, արծաթ. Պարթևստան, անհայտ արքա, մ.թ.ա. 80-ական – 70-ական թթ. առաջին կես:

2.72 գ, 20.5 մմ, 1 ժ., ՀՊԹ 18643/8:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, սպարոշով, ծախ:

Դարձ. Վերևում՝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ→, աջից՝ [ΜΕΓΑΛΟΥ]↓, ներքևում՝ [ΑΡΣΑΚΟΥ]←, ծախից՝ ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ [Ε]ΥΕΡΓΕΤ[ΤΟΥ]↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, Type 30.(15?).

11. Դրախմա, արծաթ, Պարթևստան, անհայտ արքա, մ.թ.ա. 70-ական թթ.:

1.74 գ, 18.2 մմ, 1 ժ., ՀՊԹ 18643/9:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, խույրով, ծախ. խույրը զարդարված է աստղով:

Դարձ. վերևում՝ ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ] ΜΕΙ[ΑΛΟΥ]→, աջից՝ [ΑΡΣΑΚΟΥ]↓, ներքևում՝ [ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ] [ΦΙΛΟΠΑΤΟ]ΡΟΣ←, ծախից՝ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[Σ]↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ:

Sellwood, Type 31.

12. Դրախմա, արծաթ, Պարթևստան, Որոդ II, մ.թ.ա. 57-38 թթ.: Թողարկված է Եկրատանում:

2.32 գ, 20.0 մմ, 12 ժ., ՀՊԹ 18643/11:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին, սպարոշով, ծախ:

Դարձ. Վերևում՝ [ΒΑΣΙΛΕΩΣ Β]ΑΣΙΛΕ [ΩΝ]→, աջից՝ [ΑΡΣΑΚΟΥ]↓, ներքևում՝

[Ε]ΥΕΡΓ[ΕΤΟΥ ΔΙ]ΚΑΙ[ΟΥ]←, ծախից [Ε]ΠΙΦΑΝΟΥΣ [ΦΙΛ]ΕΛΛΗΝ[ΟΣ]↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ. աղեղի տակ ΕΡ (°) մենագիրը:

Sellwood, Type 45.10 (?).

13. Դրախմա, արծաթ, Պարթևստան, Որոդ II, մ.թ.ա. 57-38 թթ.: Թողարկված է Եկրատանում:

3.15 գ, 20.2 մմ, 1 ժ., ՀՊԹ 18643/12:

Դիմ. Արքայի կիսանդրին՝ ապարոշով, ծախ:

Դարձ. Վերևում՝ ΒΑΣΙΛΕΥ[Σ] ΒΑΣΙΛΕ Ω[Ν]→, աջից՝ ΑΡ ΣΑΚ[ΟΥ]↓, ներքևում՝ [ΕΥ]ΕΡΓ[ΕΤΟΥ ΔΙ]ΚΑΙ[ΟΥ]←, ծախից [Ε]ΠΙΦΑ[ΝΟΥΣ] [ΦΙ]ΛΕΛΛΗΝ[ΟΣ]↓: Աղեղնավորը գահին նստած, աջ. աղեղի տակ Α մենագիրը:

Sellwood, Type 45.9, 46.8 կամ 47.5.

14. Լիսիմախոսի ստատերի բարբարոսական ընդօրինակություն, ոսկի:

6.80 գ, 19.1 մմ, 11 ժ., ՀՊԹ 18644:

Դիմ. "Ալեքսանդրի" գլուխը, աջ:

Դարձ. "Աթենասը" գահավորակին նստած, ծախ. աջ ձեռքում՝ "Նիկե", հետին պլանում՝ միգակ, ներքևում՝ եռաժանի, երկու կողմից՝ աղավաղված հունարեն գրությունը գծիկներով արված այունակների տեսքով:

Капанадзе, Д.Г., *Грузинская нумизматика*, Москва, 1955, Табл. I, 16.

15. Արծաթե դրամ (դրախմա), անորոշ (սելևկյա՞ն), իսիստ քայքայված, պղնձային նստվածքներով պատված:

2.60 գ, 18.2 մմ, ՀՊԹ 18643/6:

Մ.թ.ա. II-I դդ. սելևկյան դրամներ, որպես կանոն՝ տետրադրախմաներ, հայտնաբերվում են Հայաստանի և Ադրբեջանի հանրապետություններում, Վրաստանում դրանք բացառություն են: Սելևկյան արքաների դրամների շարքում Լևտիոքոս VII-ի տետրադրախմաների գտածոներն ամենաառատն են: Դրանք հանդիպում են Հայաստանում և Ադրբեջանում արձանագրված բոլոր գանձերում (Սառնակունքի գանձ՝ 17 դրամ, Արտաշատի՝ 10, Կաբալայի՝ 36, Խինիսի՝ 51, Բարդայի՝ 2), ինչպես նաև՝ առանձին դրամագյուտերի ձևով: Կատկապես Հայաստանում: Սառնակունքի, Աբտաշատի գանձերում և Ախիանի դամբարանում պարունակած Անտիոքոս VII-ի 31 տետրադրախմաներից բացի, ՀՊԹ-ի ժողովածուի մեջ կան նույն արքայի այլ տետրադրախմաներ ևս: Դրանք ծագում են Աբտաշատի 1971թ. պեղումներից (ՀՊԹ 19006/29), Արծվանիստ գյուղում բացված դամբարանից (ՀՊԹ 14093), Բջնի գյուղի շքակալ-

քից (ՀՊԹ 14506)⁴⁷⁰, Քասախի բազիլիկայի մոսից (ՀՊԹ 15992)⁴⁷¹: 2001 թ. թանգարանը ձեռք բերեց Անտիոքոս VII-ի չորս տետրադրախմաներ (ՀՊԹ 19979/1, 4-6), 2004-ին՝ ևս երեքը, որոնց հետ կար նաև աթենական «նոր ոճի» մեկ տետրադրախմա: Վերջին յոթ դրամները, որոնք հայտնաբերվել են Մրտաշատ մայրաքաղաքում կամ մերձակայքում, լավ պահպանված են, ինչը մտածել է տալիս, որ դրանք զանծերի մաս են կազմել: Տարբեր տարիների հայաստանաբնակներից ձեռք բերված վեց այլ տետրադրախմաներ նույնպես. հավանաբար, հայտնաբերվել են Հայաստանում (ՀՊԹ 13312, 14536, 17534, 18598, 18896/17-18):⁴⁷²

Աթենքի «նոր ոճի» տետրադրախմաները ևս Հայաստանում և Ադրբեջանում բավական հաճախ հանդիպող դրամներից են, մինչդեռ Վրաստանում սրանք հազվադեպ են:⁴⁷³ Մ.թ.ա. II-I դարերում թողարկված այդ դրամներից 5 օրինակ հայտնի է Խինիսլիի զանծից (Пахомов 1966, IX. 2080, 1-5), երկուսը՝ Արտաշատի 1972 թ. զանծից (ՀՊԹ 19798/10, 19877/5): Վերը հիշատակվեց մի աթենական տետրադրախմաի մասին (ՀՊԹ 20029/1)՝ ձեռք բերված Անտիոքոս VII-ի երեք տետրադրախմաների հետ միասին, որոնք հայտնաբերվել են Արտաշատ մայրաքաղաքի տարածքում: ՀՊԹ-ում կա Արտաշատում հայտնաբերված ևս մի տետրադրախմա (ՀՊԹ 19979/1), և մեկ ուրիշը գտնված Արա գյուղի մոտ (ՀՊԹ 14262):

Մ.թ.ա. II-I դդ. պարթևական դրախմաները, հատկապես մ.թ.ա II դ. վերջում և I դ. սռաջին կեսում թողարկվածները՝ մինչև Որոդ II-ը ներառյալ, շատ տարածված են ինչպես Հայաստանում և Ադրբեջանում, այնպես էլ Վրաստանի կենտրոնական ու արևելյան շրջաններում: Դրանք առկա են Առանակունքի (Միհրդատ I-ից Որոդ II-ը), Արտաշատի (Միհրդատ I-ից մինչև Sellwood, Type 33-ը), Խինիսլիի (Միհրդատ I-ից Միհրդատ III-ը) զանծերում: Ինչպես տեսնում ենք, Արտաշատի դամբարանում դրամների կեսից ավելին կազմում են պարթևական դրախմաները, որոնք վերաբերում են Միհրդատ II-ից մինչև Որոդ II-ը ընկած ժամանակահատվածին: Գանձերի և ռազմաթիվ առանձին դրամագյուտերի տվյալները վեայում են, որ Իրերիայում, Մղվանքում և Ատրպատականում, ինչպես նաև Հայաստանում՝ առնվազն նրա արևելյան մասում, պարթևական դրախմաները համընդհանուր տաըածում ունեին: Թեև Միհրդատ II-ի և Որոդ II-ի դրախմաները զերակշռում են հայտնաբերվող դրամների ընդհանուր զանգվածում, սակայն այսպես կոչված պարթևական «մութ շրջանի» արքաների դրամները (մ.թ.ա. 80-70-ական թթ.) նույնպես բավականաչափ առատ են: Աս այն ժամանակահատվածն է, երբ Տիգրան II-ի թագավորությունը գտնվում էր իր վերելքի ճանապարհին և զերիշխող դիրք ուներ տարածաշրջանում, մինչդեռ պարթև Մրշակունիները զրադված էին ներքին երկպառա-

⁴⁷⁰ Пахомов Е.А., *Монетныеклады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа*, Баку, 1954, VI.1533, *Մուշեղյան Խ.Ա.*, *Հայաստանի դրամական զանծերը*, Երևան, 1973, էջ 53, ծան. 5:

⁴⁷¹ Пахомов Е.А., *Монетныеклады...*, 1954, VI.1534, *Մուշեղյան*, 1973, էջ 53, ծան. 5:

⁴⁷² Խ. Մուշեղյանը նշում է (Մուշեղյան, 1973, էջ 53), որ Անտիոքոս VII-ի տետրադրախմաներ են գտնվել նաև Ապարանում և Օսլինարում՝ չեղելով աղբյուրը: Նույն էջի ծան. 5-ում հիշատակված ՀՊԹ № 14088-ը Անտիոքոս VII-ի դրամ է: Իսկ Պախտմովը գրում է (Пахомов, *Монетныеклады...*, 1949, V.1347), որ այդ արքայի պղնձե դրամ է՝ հայտնաբերվել Ոսկեվազ գյուղում (նաև՝ Մուշեղյան, 1973, էջ 53, ծան. 5, № 8838): Իրականում դա Անտիոքի քաղաքային պղնձե դրամ է, թողարկված մ.թ.ա. 42/1 թ. (= *Roman Provincial Coinage*. vol. I, № 4222): ՀՊԹ-ի ժողովածուի մեջ կա, սակայն, Անտիոքոս VII-ի մեկ պղնձե դրամ, որը հայտնաբերվել է Գառնիի ամրոցի շրջակայքում (ՀՊԹ 18259/2):

⁴⁷³ Ե. Պախտմովը եիշատակում է միայն մեկ օրինակ՝ գտնված Սուխումիում, որի իսկության վերաբերյալ, սակայն, նա կասկած է եայտնել, Пахомов, *Монетныеклады...*, 1954, VI.1528:

կությունները կարգավորելու և արևմուտքում ու արևելքում արտաքին թշնամիներին դիմագրավելու խնդիրներով: Այդուհանդերձ. պարթևական այդ արքաների դրախմանները⁴⁷⁴ թափանցել են ոչ միայն Ատրպատական, Ադվանք, Իրերիա, որոնք Տիգրան Մեծի գերիշխանության տակ էին, այլև՝ Հայաստան, և այժմ հայտնաբերվում են տարրեր կարգի գտածոների ձևով (գանձերում, դամբարաններում կամ որպես կորսված դրամներ):⁴⁷⁵ Ինչ վերաբերում է Սիսիանի դամբարանին, ապա այստեղ ևս Միհրդատ II-ի և Որոդ II-ի դրախմաններից բացի ներկա են նաև Sellwood 33, 30, 31 սերիաները:

Հայաստանում շրջանառած դրամների կազմին ընդգրկել է միայն Լիսիմախոսի ոսկե ստատերի բարրաբանական ընդօրինակությունը՝ առայժմ միակը հայաստանյան դրամական գտածոներում: Թրակիայի արքա Լիսիմախոսի ստատերները՝ թողարկված մ.թ.ա. 306-281 թթ., և դրանց հետագա ընդօրինակությունները Թրակիայի, Մակեդոնիայի և Փոքր Ասիայի ինքնավար քաղաքներում մ.թ.ա. II դ. ընթացքում շատ տարածված էին մեղծսևձովյան շրջաններում:⁴⁷⁶ Արևմտյան Վրաստանում (կամ Կոլխիսում) այդ ստատերների ընդօրինակման նախատիպ են դարձել դարձերեսին՝ ներքևում, եռաժանու պատկերով օրինակները:⁴⁷⁷ Ինչպես հատուկ է բարրաբանական ընդօրինակություններին, պատկերներն ու գրությունները. սկզբում որոշ չափով մոտ լինելով ընդօրինակին, հետգիետե ավելի են աղավաղվում ու կոպտանում: Ընդօրինակությունների այս ամբողջ շարքը Դ. Կապանաձեն թվագրում է մ.թ.ա. I – մ.թ. II դարերով:⁴⁷⁸ Սիսիանի օրինակը համեմատաբար վաղ թողարկումներից է և կարող է տեղավորվել այն ժամանակահատվածի մեջ, որին պատկանում են դամբարանի մյուս դրամները: Համեմայն դեպս, դժվար թե այն թվագրվի մ.թ.ա. 40-ական թթ. ավելի ուշ, նկատի ունենալով Որոդ II-ի դրախմանները, որոնք ամենակրտսերն են խմբում:

Ռուբեն Վարդանյան

⁴⁷⁴ Մասնավորապես՝ Sellwood 33, 30, 34, 31 տիպերը, որոնք թողարկվել են 80-70-ական թթ. Վարդանյան Ռ., Հայաստանի պատմության պետական թանգարանի պարթևական դրամների ժողովածուն, *Դրամաշրջանառությունը Հայաստանում. Հանրապետական գիտական նստաշրջան. Ձեկուցումների թեզիսներ*, Երևան, 1998, էջ 29: Քանի որ այս սերիաների վերագրության եարցը դեռևս վերջնականապես լուծված չէ. այստեղ դրանք հիշատակվում են ըստ Դ. Սելվուդի տիպաթանական դասակարգման, որպեսզի բոլորին ճանաչելի լինեն: Տես նաև Vardanyan R., Some remarks on the arrangement of the Parthian "Dark Age" coin series. *Parthica* 8.2006, Pisa-Roma 2007, pp. 105-129.

⁴⁷⁵ Դրանք կան Սառնակունքի (Մուշեղյան, 1973, էջ 75, 76, 101-106 = Sellwood, Types 33,30,40), Արտաշատի (Sellwood, Types 33), Խիմիսլիի (Պախոմով, *Монетные клады...*, 1966, IX.2080. с.17-19 = Sellwood, Types 33, 30, 34, 31, 38, 39, 40) գանձերում: Ստանձին գտածոների վերաբերյալ տես՝ *Պախոմով Ե.Ա.*, Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа, Баку 1926-1966, вып. I-IX, Абрамшвили, Т.Я., Каталог парфянских монет Государственного музея Грузии, Тбилиси, 1974, с. 130-132, Մուշեղյան Խ.Ա., Դրամական շրջանառությունը Հայաստանում, Երևան, 1983, էջ 35:

⁴⁷⁶ Ե. Պախոմովի կողմից արձանագրված 111 օրինակներից 105-ը հայտնաբերվել են Կրասնոդարի մարզում, հիմնականում՝ մերձափնյա տարածքներում: Մնացած 6-ը գտնվել են Վրաստանում, առավելապես նրա արևմտյան և եյուսիս-արևմտյան շրջաններում (Պախոմով, *Монетные клады...*, 1926, I.17; 1938, II.316, 317; 1949, V.1328; 1957, VII.1703; 1959, VIII.1912): Ե. Պախոմովի կողմից հիշատակված բարբարոսական ընդօրինակություններից միայն մեկն է՝ ծագում Կրասնոդարի մարզից. մյուսները հայտնաբերվել են Վրաստանի արևմտյան կեսում, մեծամասամբ ափամերձ շրջաններում՝ Աջարիայում և Աբխազիայում (Պախոմով, *Монетные клады...*, 1926, I.20, 21; 1940, III.651, 666-668; 1949, IV.1010; 1949, V.1329, 1330; 1959, VIII.1913; 1966, IX.2077):

⁴⁷⁷ Բյուզանդիոնում դրանք թողարկվել են մ.թ.ա. 195-100 թթ. ընթացքում, տես, օրինակ, NFA. 1898, nos. 405-406; Classical Numismatic Group, Inc., Mail Bid Sale 46, June 24, 1998, no.227, Պոնտոսի Կալլատիս և Տոմիս քաղաքներում, Միհրդատ VI-ի օրոք, 89-72 թթ., տես, օրինակ, Frank Sternberg AG, Fernauktion, 18.Dezember 1999 im Zürich, nos. 131-135; Frank Sternberg AG, Auktion XXXV im Zürich, 2000, nos. 219, 220):

⁴⁷⁸ *Капаназе Д.Г.*, Грузинская нумизматика, Москва, 1955, с. 40, 169.